

Botanické a historické zaujímavosti Svätého Jura a okolia

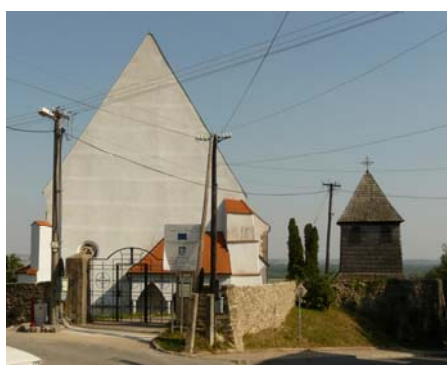
Informačné materiály pre účastníkov *Exkurzie na veľkomoravské hradisko pri Svätom Jure*
konanej 3. 9. 2009 pri príležitosti životných jubileí

RNDr. Kamily Zahradníkovéj, CSc. a RNDr. Magdalény Peniažtekovej, CSc.

Svätý Jur

Vinohradnícke mestečko na úpätí Malých Karpát (v r. 2001 malo 4614 obyvateľov). Nachádza sa v jv. časti pohoria a orientované je smerom na východ do Podunajskej nížiny. Na Podunajskej nížine je pod mestečkom močaristá depresia, v ktorej leží **NPR Šúr**. Horná časť mesta bola kedysi samostatnou obcou nazývanou Neštich, od r. 1944 je to miestna časť.

Prvá písomná zmienka je z r. 1209. Spočiatku to bolo významné sídlo, od 14. stor. sa však dostalo do úzadia za susedným Pezinkom. Od r. 1647 slobodné kráľovské mesto. Po bitke pri Moháči (1526) a následnom postupe Turkov do vnútrozemia Uhorska sa mesto v r. 1603 až 1654 opevnilo hradbami, ktorých zvyšky sa zachovali. Opevnenie však napokon nepomohlo a 17. 9. 1663 mesto a okolie vyplenili Turci a časť obyvateľov odvliekli do zajatia. Rok 1663 sa tak stal dôležitým novodobým medzníkom v histórii mesta a okolia.

Z „predtureckej“ éry sa v meste zachovalo len niekoľko pamiatok. Z nich najvýznamnejšie sú dve: 1) **ranogotický kostol Sv. Juraja** z konca 13. stor. a 2) renesančný kaštieľ Pálffyovcov z r. 1609. Kostol bol postavený na opevnenom svahu nad obcou. Stojí na staršej románskej stavbe. Pri kostole stojí unikátna **drevená zvonica**, postavená po tureckom plienení. Je v nej gotický zvon z r. 1400.

Po r. 1663 bol v meste vybudovaný evanjelický kostol (z r. 1651-1654), neskôr premenený na katolícky s piaristickým kláštorom. Pri kláštore bolo v r. 1684 zriadené piaristické gymnázium, ktoré bolo s prestávkou činné až do r. 1918.

Vinohrady v okolí mesta sa spomínajú v listinách už v r. 1270, vinohradníctvo tu má však ešte dlhšiu tradíciu. Námestie v strede mesta je tvorené meštianskymi vinohradníckymi domami a kúriami zo 16.-19. storočia. Spolu s príslušnými objektmi tvorí mestskú pamiatkovú rezerváciu.

Pri ceste z Bratislavy stojí pred mestom **gotická kaplnka** z obdobia pred tureckým vpádom, s cennou xerothermnou flórou v okolí. Zaznamenaný tu bol o. i. mediteránny druh krivec český [*Gagea bohemica* (Zauschner) J. A. et J. H. Schult.]), ktorý sa u nás vyskytuje vzácné na jz. Slovensku.

Alexander Zahlbruckner

* 31. 5. 1860 Svätý Jur; † 8. 5. 1938 Viedeň. Svetoznámi lichenológ, v mladosti sa venoval aj vyšším rastlinám. Najvýznamnejší botanický rodák Sv. Jura. Na piaristickom gymnáziu v meste absolvoval ľudovú školu a nižšie ročníky gymnázia. Celú aktívnu kariéru pracoval vo Viedni v Prírodovednom múzeu, najskôr ako asistent, neskôr ako kustód botanických zbierok a napokon ako riaditeľ múzea. V r. 1985 mu bola na rodnom dome na námestí osadená **pamätná tabuľa**.

Polycarpon tetraphyllum (L.) L. (stosemá štvorlisté)

Nepatrný zástupca čeľade *Caryophyllaceae*. Na Slovensku kriticky ohrozený, zaradený aj do Červenej knihy. Mediteránny druh, u nás ako adventívny prvok na severnej hranici rozšírenia. Na Slovensku sa vyskytuje len v jz. časti štátu (Záhorie, Bratislava a okolie a pri Komárne). Na jv. úpätí Malých Karpát rastie od Bratislavy po Modru a má tu centrum slovenského rozšírenia. Je to jednoročná rastlina, ktorá kvitne od júla do októbra. Vyskytuje sa na piesčitých pôdach na ruderálnych biotopoch. Rastie na miestach s nezapojenou vegetáciou kde je mechanicky rozrušovaný vegetačný kryt (štrbiny chodníkov a ciest, trávniky, otvorené plochy v záhradách a viniciach a pod.).

Ďalšie botanicko-historické pozoruhodnosti nájdeme nad miestnou časťou Sv. Jura - Neštichom. Sú tri: 1) hrad Biely Kameň (hrad z obce ani z iného miesta v okolí nevidno, jeho zrúcaniny sú ukryté v lese; opustený je od r. 1663, kedy ho spustošili Turci), 2) hradisko a 3) výskyt listnatca jazykovitého (na vrchole kopca s hradiskom a na jeho severovýchodných svahoch).

Ruscus hypoglossum L. (listnatec jazykovitý)

Kriticky ohrozený druh, zaradený aj do Červenej knihy.

Vždyzelená dvojdomá bylina, 20-40 cm vysoká, z čeľade ľaliovité (*Liliaceae*) s pozoruhodnou morfológiou – v strede hornej časti listu je umiestnený listeň, v pazuche ktorého vyrastajú funkčne jednopohlavné kvety. Predpokladá sa, že tzv. „list“ je vlastne pozmenená stonka – fylokládium. Kvitne v apríli a máji. Plodom sú červené

1-2-semenné bobule. Východomediteránny prvok, u nás tret'ohorný reliktný na severnej hranici rozšírenia. Vyskytuje sa v dubovo-hrabových lesoch v jv. časti Malých Karpát od Bratislavy po Častú. Nad Sv. Jurom bol pre jeho ochranu v r. 2002 zriadený CHA Svätajurské hradisko.

Cestou na hradisko uvidíme zo zaujímavejších taxónov:

Bidens frondosa L. (pôvodný v S. Amerike), *Centaurea stenolepis* A. Kern. (na j. Slovensku na severe rozšírenia), *Gnaphalium uliginosum* L. (jediný jednoročný zástupca rodu v našej flóre), *Jasione montana* L. (teplomilný zástupca *Campanulaceae*), hojne pri hradisku koncom leta žltó kvitnú: *Melampyrum pratense* L., *Hieracium sabaudum* agg., *Solidago virgaurea* L. subsp. *virgaurea* a iné.

Hradisko Neštich (kultúrna pamiatka)

Hradisko zo staršej doby železnej (halštatu, 7.-4. stor. pred n. l.) a veľkomoravského obdobia. Ohraničujú ho drevo-zemné valy v dĺžke 1693 m, ich výška je ešte aj dnes 5-13 m. V centrálnych častiach hradiska sú archeológmi odkryté **zvyšky murovaných objektov**. Boli tu nájdené mnohé pracovné a vojenské nástroje - hrivny, sekery, železné kliešte, hroty šípov, nákončia, ostrohy a pod. V čase Veľkej Moravy to bol vojenský komplex, regionálne centrum vtedajšej moci na hranici Nitrianska. Spomína sa ešte v r. 1217. Správnu a obrannú funkciu stratilo hradisko niekedy v priebehu 13. storočia, kedy Sv.

Jur a pravdepodobne aj blízke okolie spustošili Tatári (v r. 1241) a po nich český kráľ Přemyslav Otakar II. (v r. 1271 a 1273). V tomto období funkciu hradiska prevzal hrad Biely Kameň postavený medzi rokmi 1270-1295 na protiľahlom kopci. Osídlenie hradiska však pokračovalo aj v 13. a 14. storočí, o čom svedčí vstavaná brána a 3 km dlhý vodovod z hlinených rúr privádzajúci vodu z neďalekého prameňa. Definitívne bolo hradisko opustené v pol. 14. stor.